

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАГРОЗ БЮДЖЕТНІЙ БЕЗПЕЦІ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

С.В. Онищенко, кандидат економічних наук, доцент.

Полтавський національний технічний університет ім. Ю. Кондратюка.

© Онищенко, С.В., 2014.

Стаття отримана редакцією 28.03.2014 р.

Вступ та постановка проблеми. Розвиток процесів глобалізації є важливим економічним важелем впливу на бюджетні процеси. Поряд з грошово-кредитною бюджетна політика є дієвим механізмом державного впливу на розвиток економіки країни, що зумовлено необхідністю підвищення ефективності використання бюджетних коштів. Актуальність наукового дослідження обумовлена динамікою суспільних економічних процесів як у глобальному, так і в національному вимірах, а також зміною концептуальних підходів до поняття «загрози».

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Теорію та концептуальні засади бюджетної політики й організації бюджетної системи держави розкрито у роботах Є. Бушміна, З. Варналія, М. Каленського, С. Колодій, В. Корчинського, А. Крисоватого, Л. Лисяк, І. Луніної, С. Лушина, І. Лютого, В. Мортікова, Ц. Огня, В. Опаріна, І. Радіонової, В. Тамбовцева, В. Федосова, Ю. Харазішвілі, І. Чугунова, А. Чухно, С. Юрія [9] та інших. Особлива значущість цієї проблеми в сучасних умовах підтверджується низкою фундаментальних праць у галузі фінансової безпеки зарубіжних учених, серед яких: Дж. Лучіані, В. Кейбл, С. Роніс, Д. Лосмен. Концептуальні підходи до визначення впливу загроз на рівень безпеки досліджено такими вітчизняними фахівцями, як: О. Барановський [1], Г. Дарнопих [3], М. Єрмошенко, Я. Жаліло, В. Мунтіян, С. Пирожков, А. Сухоруков та інших. Але в сучасній економічній науці у визначенні поняття «бюджетна безпека», класифікації складу загроз, теоретичному обґрунтуванні специфіки і напрямів її забезпечення немає однозначності, тому багато питань є відкритими й дискусійними.

Постановка мети та завдань. Завдання роботи полягає в оцінюванні існуючих наукових підходів вітчизняних і зарубіжних учених до класифікації загроз бюджетній безпеці, визначенні концептуальних засад попередження загроз у сфері бюджетної безпеки в умовах фінансової глобалізації.

Основний матеріал і результати. В умовах прискореної фінансової глобалізації однією з важливих проблем для економіки держави є саме зростання загроз економічній безпеці держави. Нерозв'язаність проблем у цій сфері не дозволяє забезпечити відповідний рівень економічного зростання, ускладнює здійснення ефективної реструктуризації економіки, чинить негативний вплив на фінансову, податкову, страхову сфери та бюджетний процес держави.

Дослідження теоретичних підходів до сутності загроз у науковій літературі не вирізняються багатоаспектністю. Так систематизація наукових досліджень указує на наявність деструктивних процесів у сфері фінансових відносин, що мають багатофакторний характер дії та взаємопов'язаний з економічними процесами на мікро- і макрорівнях, що ускладнює попередження загроз, особливо у фінансовій сфері. Так, О. Лісовська під загрозами розуміє чинники негативного впливу на рівень безпеки [6, с.115]. В. Предборський загрозу трактує як «будь-який намір, можливість здійснити фізичну, моральну, матеріальну чи іншу шкоду суспільним чи особистим інтересам» [7, с.39].

Г. Дарнопих визначає загрози як сукупність діянь (дій або бездіяльності), а також умов і чинників, що породжують небезпеку. При цьому, на думку науковця, їх необхідно розглядати як процес безпосереднього чи опосередкованого цілеспрямування, в якому джерело загрози виконує відносно активну роль, тоді як її адресат – відносно пасивну. Дослідження й оціню-

вання загроз можливі лише завдяки їх формі, тобто способу зовнішнього вираження. Серед загальних ознак (вимог), яким повинні відповідати всі загрози, науковець виділяє конкретність, реальність, дійсність і створення небезпеки. Особливі ж ознаки, притаманні конкретним видам загроз, розглядаються в таких аспектах: зміст загрози; форма виявлення; інтенсивність; момент припущеного виконання [3, с.14].

На думку О. Барановського, загроза є «найвищим ступенем вірогідності перетворення небезпеки з можливості на дійсність, висловленим наміром одних суб'єктів завдати шкоди іншим, демонстрацією готовності здійснити насилля для завдання шкоди» [1].

О. Шнипко та О. Ареф'єва розглядають загрози розвитку, ключова ідея їхньої теорії – зовнішні й внутрішні суперечності – «невід'ємна складова діяльності економічних систем і чинник загрози їхній безпеці. Кількісні зміни зумовлені, передусім, характером суперечностей між існуючою системою та зовнішнім середовищем, структурні – є результатом внутрішніх суперечностей» [8]. При цьому основними суперечностями розвитку економічних систем, навіть в умовах постіндустріального суспільства, залишається науково-технічний прогрес і пов'язані з ним тенденції інтеграції та диференціації виробничих структур.

Заслугує на увагу погляд на суть загроз Л. Коженцьовскі, що полягає в розумінні їх потенційною причиною небажаного стану. Загроза не може розглядатися як самодостатнє явище, оскільки завжди стосується певного суб'єкта, для якого має деструктивний характер. Загроза може спричинити шкідливі наслідки, оскільки кожний суб'єкт (людина, система, організація) характеризується меншою або більшою піддатливістю, тобто слабкостями, які уможливають перетворення потенційної загрози на шкоду. Виникнення загрози можливе за певних умов, які знаходяться як у самому суб'єкті, котрого вони стосуються, в його оточенні, так і у зв'язках суб'єкта з оточенням. Таку загрозу можна схарактеризувати як негативний потенціал, який означає здатність до деструктивного впливу на систему [5, с. 88].

Досліджуючи бюджетну безпеку, вочевидь доцільно говорити про інтереси різних соціальних груп, інститутів, держави та суспільства в цілому. Як зазначає С. Юрій «в державному бюджеті переплітається величезний спектр різнорівневих інтересів і суперечностей. Внаслідок своєї здатності змінювати добробут громадян, бюджет є об'єктом максимального загострення індивідуальних, групових та національних інтересів, джерелом боротьби ідеологій, наукових концепцій, політичних переконань, уявлень про справедливість». Неодмінним фактором, який об'єднує ці інтереси, є, без сумніву, те, що стосуються вони фінансових ресурсів. Таким чином, інтереси набувають яскраво вираженого фінансового чи то економічного характеру [9].

М. Єрмошенко пропонує національні фінансові інтереси розглядати, з одного боку, як поверхневі прояви дії об'єктивних економічних законів економічному житті, з іншого – як об'єктивну необхідність усунення (пом'якшення) загроз фінансовій безпеці. При цьому автор доводить існування низки перманентних рис, які характерні такого роду інтересам [4].

У результаті систематизації наукових підходів до визначення сутності загроз у бюджетній сфері об'єктивною необхідністю є проведення дослідження щодо зниження складності та узагальнення єдиного підходу до розпізнавання, обліку й виміру бюджетних загроз, а також удосконалення багатofакторної класифікації загроз у лексичному, економічному та юридичному підходах.

Лексичний підхід, базуючись на закономірностях лексикології, наводить «загрозу» в першому випадку як можливу небезпеку, в другому – будь-які обставини або події, що виникають у зовнішньому середовищі, які можуть бути причиною порушення політики безпеки інформації і (або) нанесення збитків. Сутність загрози визначається нами як чинник, котрий зумовлює ймовірне руйнування системи, що призводить до кризових явищ. Ураховуючи, що сутність загрози за лексичним підходом сформульовано достатньо повно, не потребує додаткових змістовних пояснень.

З позиції юридичного підходу теоретичне дослідження загроз у сфері фінансової й бюджетної безпеки, спираючись на юридичну інтерпретацію, згідно з яким «загроза безпеці – сукупність умов та факторів, що створюють небезпеку життєво важливим економічним інтересам особи, суспільства і держави». У ході дослідження дефініції загроз фінансовій безпеці стосовно бюджетної безпеки запропоновано у визначенні розглядати такі ключові аспекти:

- по-перше, бюджетна загроза перешкоджає реалізації бюджетних інтересів;
- по-друге, загроза спрямована на повне або часткове руйнування бюджетної системи чи бюджетного процесу;

– по-третє, бюджетним загрозам передують події у формі прояву явищ, дій або процесів, які призводять до формування визначених негативних передумов і чинників.

Зазначені аспекти та ключові позиції дають можливість зробити висновок: загрози бюджетній безпеці – це сукупність негативних передумов і чинників, які перешкоджають повноцінній реалізації бюджетних інтересів та зумовлюють повне чи часткове порушення або руйнування аспектів безпеки бюджетної системи й процесу.

Економічне розуміння категорії «загроза» зумовлено не тільки якісними характеристиками цього явища, а й кількісною визначеністю, що відображаються у формі реального збитку, завданого економіці та фінансам держави. Таким чином, економічний сенс загрози полягає у визначенні обсягу збитку з точки зору загальноекономічного, матеріального або фінансового оцінювання.

Аналіз загроз бюджетній безпеці не можливий без їх класифікації та систематизації. Під класифікацією загроз автор розуміє розмежування загроз на конкретні групи залежно від визначеного чинника та виокремлення реальних і потенційних, внутрішніх і зовнішніх загроз. Зокрема, під реальними загрозами розуміють короткострокові загрози, що існують тепер, а під потенційними – ті, які можуть проявитися в найближчому майбутньому. Внутрішні загрози розглядають як наслідок деструктивних суперечностей, що виникають усередині фінансової системи країни, а зовнішні – як наслідок деструктивних суперечностей, які виникли за межами фінансової системи країни й призводять до зміни та руйнування самої економічної системи.

Зміст загрози безпеці визначається багатьма ознаками та чинниками, тому нам потрібно розмежувати класифікаційні ознаки загроз економічній безпеці, що дасть змогу визначити вид цих загроз та чинники, які впливають на зміну граничного значення результативного показника. Узагальнюючи пропонувані різними авторами групи негативних впливів, а також урахувавши сучасний стан організації бюджетних відносин та особливості реалізації бюджетної політики, автором запропоновано класифікацію загроз бюджетній безпеці України (рис. 1).

Рис. 1. Класифікація загроз бюджетній безпеці України

Джерело: Побудовано автором

На думку автора структурування загроз бюджетній безпеці зводиться до виявлення загроз, попередження реальних і потенційних.

А. Сухоруков загрозами бюджетній безпеці визнає: перевищення реального бюджетного дефіциту над запланованим, невиконання бюджету пов'язане з наданням пільг, надмірне оподаткування, державні борги [8].

Окрім вітчизняні науковці, зокрема М. Єрмошенко, С. Єрохін, І. Плужников, Л. Бабич, А. Соколовська, Ю. Чередниченко до основних загроз бюджетній сфері відносять:

- щорічне зростання дефіциту державного бюджету;
- значний рівень державного (внутрішнього і зовнішнього) боргу, високі витрати на його обслуговування та погашення;
- нестачу бюджетних коштів для прямого фінансування або кредитування розвитку пріоритетних галузей економіки;
- недосконалість бюджетної системи, низький рівень бюджетної дисципліни;
- надмірний рівень і нерациональну структуру державних видатків на підтримання збиткових галузей народного господарства.

Але поза увагою вчених залишилися реальні загрози бюджетній безпеці, а саме:

- тінізація бюджетної сфери;
- неефективність використання бюджетних коштів;
- відсутність ефективної системи внутрішнього контролю за бюджетними процесами та використанням бюджетних коштів;
- значні прорахунки на стадії планування бюджетного процесу;
- зростання диспропорцій фінансування видатків з державного бюджету.

Негативний вплив спричинений існуванням бюджетної розбалансованості й негативною економічною динамікою. Ці фактори універсальними і не підлягають повному подоланню.

Зазначений перелік джерел загроз не є вичерпним, а включає лише ті, що здатні спричинити найнесприятливіший вплив на функціонування держави та життя громадян. За своєю природою ці джерела вирізняються здатністю до формування певних несприятливих умов, які характеризуються по відношенню до діяльності держави загрозливим потенціалом неможливості забезпечення повноцінного розвитку в умовах фінансової глобалізації.

Найвагомішою загрозою є незбалансованість державного бюджету й щорічне зростання дефіциту, які повною мірою стали характерними і для незалежної України. Дефіцитність бюджетної політики яскраво проявилась у незбалансованості всіх бюджетів держави.

Як наслідок, державний бюджет протягом 2004 – 2014 рр. переважно виконувався з дефіцитом, тим самим характеризуючи дисбаланс усієї бюджетної системи країни (рис. 2).

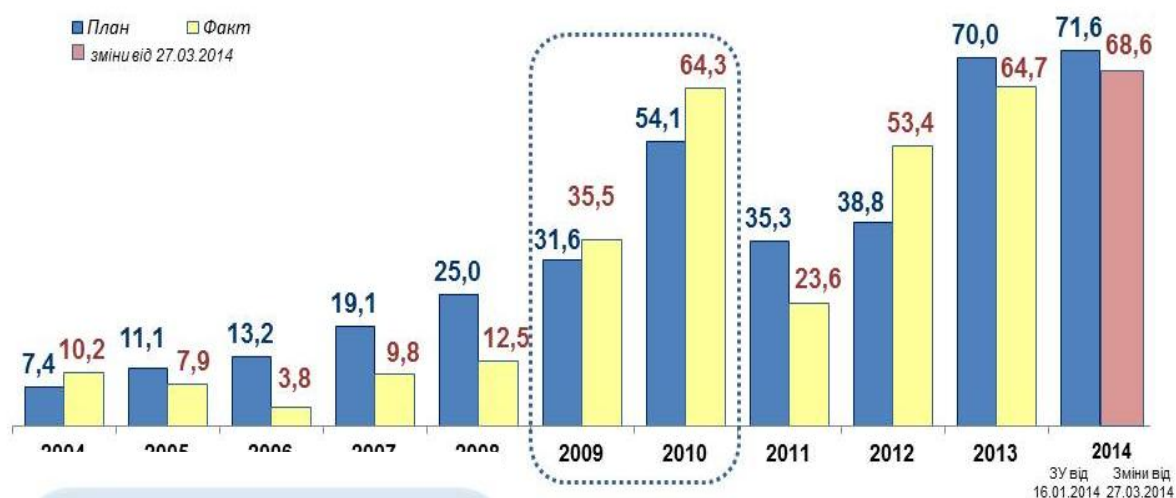

Рис. 2. Дефіцит Державного бюджету України у 2004-2014 рр., млрд. грн. [3]

Глибинними причинами бюджетного дефіциту в Україні стали спад виробництва, зниження ефективності функціонування галузей економіки і підприємств, невиважена соціально-економічна політика, що зумовили зниження обсягів валового внутрішнього продукту і національного доходу. Це природно викликало скорочення величини фінансових ресурсів у державі, що й відбилося на показниках бюджету у вигляді довгострокового дефіциту.

Найбільш значні дефіцити в Україні були характерні для кризового періоду розвитку економіки у 2010, 2014 рр. При цьому середньорічний дефіцит державного бюджету у 2010 р. був на рівні 6% від ВВП, а в 2014 р. – 4,5% ВВП. Максимальний рівень дефіцитності державних фінансів був зафіксований у 2010 р. і становив 5,9% від ВВП (рис. 3).

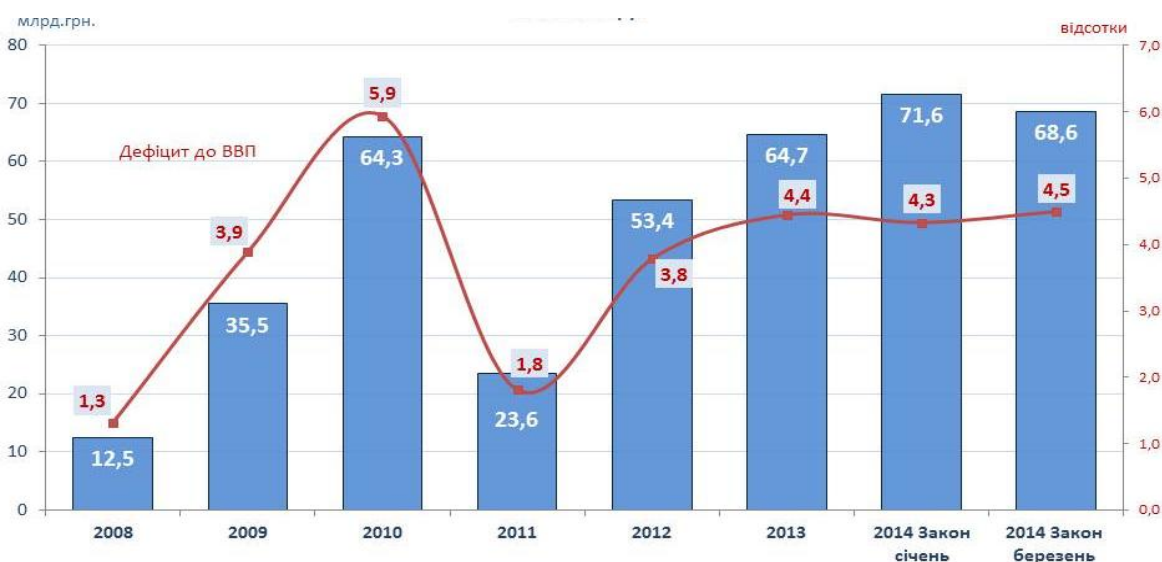

Рис. 3. Дефіцит Державного бюджету України до ВВП 2008-2014рр.

Аналіз динаміки дефіциту Державного бюджету України дозволяє зробити висновок про екстенсивні й неефективні тенденції розвитку структури оподаткування та формування його дохідної частини. Особливо чітко спостерігається вектор деструктивного розвитку, що має тенденцію до зростання й вимагає запровадження дієвих заходів, методів організаційно-економічного механізму забезпечення бюджетної безпеки держави.

Виходячи із цього, ідентифікацію виявлених і потенційних загроз бюджетній безпеці доцільно здійснювати із застосуванням принципів, обґрунтованих у проекті Концепції фінансової безпеки України, а саме:

- сегментації – загрози визначаються в межах певного фінансового сектора;
- суттєвості – ідентифікація відбувається в міру формування загрозливих умов розвитку бюджетної системи;
- об'єктивності – наявність загрози має бути обґрунтована шляхом статистичних обрахунків, опису чинних процедур управління або нагляду, чи зазначення відсутності такої процедури;
- повноти – загроза ідентифікується з точки зору всіх можливих наслідків;
- динаміки – при ідентифікації загроз враховуються поточні тенденції.

Висновки. Дотримання розглянутих принципів у комплексі з розглядом вищезазначених джерел, на нашу думку, сприятиме ефективному попередженню загроз бюджетній безпеці в умовах фінансової глобалізації.

Визначення загроз бюджетній безпеці, їх класифікація є основою для вироблення заходів з її забезпечення, що в контексті реалізації фінансової стратегії держави у теоретичному аспекті вимагає розроблення відповідного механізму, який би в цілому окреслював систему елементів та зв'язків між ними, спрямованих на створення безпечних умов розвитку держави. Загалом аналіз загроз у бюджетній сфері України засвідчив наявність проблем у багатьох аспектах бюджетної політики та організації бюджетної системи країни, які можуть розглядатися як прямі загрози її безпечному розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Барановський, О. І. Фінансова безпека / О. Барановський. – К. : Фенікс, 1999. – 338 с.
2. Буркальцева, Д.Д. Інституціональне забезпечення економічної безпеки України : [монографія] / Д.Д. Буркальцева. – К. : Знання України, 2012. – 347 с.
3. Дарнопих, Г.Ю. Елементи системи національної економічної безпеки / Г.Ю. Дарнопих // Економічна безпека: проблеми і стратегія забезпечення в Україні: зб. наук. праць. – Харків : ХІБМ, 1998. – С. 9 – 17.
4. Засади формування бюджетної політики держави: [наукова монографія] / [М.М. Єрмошенко, С.А. Єрохін, І.О. Плужников та ін.]; за наук. ред. д.е.н., проф. М.М. Єрмошенка. – К.: НАУ, 2003. – 284 с.
5. Коженювські, Л. Безпека менеджерів. Суб'єктивні та об'єктивні аспекти безпеки / Л. Коженювські // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 5. – С. 86 – 94.
6. Лісовська, О. Л. Економічна політика і економічна безпека України : [навч. посіб.] / О.Л. Лісовська. – К. : Вид. НА СБ України, 2003. – 183 с.
7. Предборський, В.А. Детінізація економіки у контексті трансформаційних процесів. Питання теорії та методології: [монографія] / В.А. Предборський. – К. : Кондор, 2005. – 614 с.
8. Шнипко, О.С. Суперечності розвитку як основне джерело загрози безпеці рівноваги економічних систем / О.В. Ареф'єва, О.С. Шнипко // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 3 (57). – С. 57 – 64.
9. Юрій, С.І. Концептуальні засади сутності бюджету / С.І. Юрій // Фінанси України. – 2001. – № 10. – С. 3 – 10.

УДК 336.146

Онищенко Світлана Володимирівна, кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів і банківської справи. Полтавський національний технічний університет ім. Ю. Кондратюка. **Класифікація загроз бюджетній безпеці держави в умовах фінансової глобалізації.** Досліджено проблеми виникнення загроз бюджетній безпеці держави та акцентовано увагу на впливі загроз на ефективність використання бюджетних коштів. Проаналізовано основні передумови формування загроз та особливості їх прояву. Зазначено основні напрями попередження загроз у сфері бюджетної безпеки в умовах активізації фінансової глобалізації.

Ключові слова: бюджетна безпека, загрози бюджетній безпеці, державний бюджет, фінансова глобалізація.

УДК 336.146

Онищенко Светлана Владимировна, кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов и банковского дела. Полтавский национальный технический университет им. Ю. Кондратиюка. **Классификация угроз бюджетной безопасности государства в условиях финансовой глобализации.** Исследованы проблемы возникновения угроз бюджетной безопасности государства и акцентировано внимание на влиянии угроз на эффективность использования бюджетных средств. Проанализированы основные предпосылки формирования угроз и особенности их проявления. Указаны основные направления предупреждения угроз в сфере бюджетной безопасности в условиях активизации финансовой глобализации.

Ключевые слова: бюджетная безопасность, угрозы бюджетной безопасности, государственный бюджет, финансовая глобализация.

УДК 336.146

Svitlana V. Onishchenko, PhD in Economics, Associate Professor. Poltava National Technical University named after Yurii Kondratiuk. **Qualification of budgetary security of in the financial globalization.** The problems of threats to the security of the state budget, and emphasize the impact of threats on the efficiency of budgetary funds. Analyzed the main preconditions of threats and features of their manifestation. The basic directions prevent threats in fiscal security in the context of financial globalization intensify.

Keywords: fiscal security, threats to security budget, the state budget, financial globalization.